

u makedonskoj književnosti (I, 109—121). Osim već citirane Blage Aleksove, još neki autori ispituju arheološke nalaze u Makedoniji, a još više njih umjetničku baštinu vezanu uz ličnosti slavenskih učitelja, uz njihovo djelo i tradiciju od najranijih vremena pa sve do u 19. i 20. st. To su Zagorka Rasolkoska-Nikolovska (I, 219—226), P. Miljković-Peppek (I, 149—162), C. Grozdanov (I, 99—107), Mirjana Čorović-Ljubinković (I, 123—130), K. Balabanov (I, 43—63) i N. P. Tozi (I, 245—248).

D. Stefanović ispituje porijeklo i karakteristike ekfonetske notacije, jednog od dvaju sistema bizantske notacije, koju od starih slavenskih rukopisa čuvaju samo Ostromirovo evanđelje iz 1057. god. i Novgorodski listići, također iz 11. st. (II, 339—346). Članak R. Ljubinkovića zahvaća u crkvenu povijest centralnog i istočnog Ilirika (I, 131—147).

Makedonski ćirilometodski simpozij i njegova edicija »Kiril Solunski« zaslužuju punu pažnju znanstvene javnosti, jer su okupili mnoge jugoslavenske znanstvenike spremne da s raznih aspekata ispituju i vrednuju ćirilometodsko djelo. Dakako da je ova brojnost autorâ izvor i nekih neujednačenosti i nedostataka, kojih poput mnogih velikih zbornika nije pošteđen ni ovaj zbornik. Svi prilozi nisu na istom znanstvenom nivou, a izdanje ima i podosta grešaka koje nisu uvijek tiskarske greške. Studije se često ne uklapaju najbolje u navedene discipline, a i raspored članaka unutar sekcija po abecednom redu nije pogodan. Izdanje bi, bez sumnje, bilo preglednije da se u tome poštivao neki tematski redoslijed u ćirilometodskoj problematici. Sve ovo, ipak, znatnije ne umanjuje znanstvenu vrijednost ovoga sadržajnog i lijepo opremljenog zbornika, koji je dostojno počastio uspomenu Konstantina-Ćirila i pokazao spremnost i sposobnost makedonskih znanstvenika da ovako organiziraju i sudjeluju u vrednovanju velikog djela slavenske pismenosti.

Ivanka Petrović

MOSHÉ ALTBAUER, Psalterium Sinaiticum, an 11th century glagolitic manuscript from St. Catherine's monastery, mt. Sinai, Makedonska akademija nauka i umjetnosti, Skopje 1971, XVI + 360 str.

Kada se g. 1922. pojavilo drugo, Severjanovljevo izdanje Sinajskog psaltira (prvo je priredio Geitler g. 1883), ono je u znanstvenoj javnosti ocijenjeno kao veoma vrijedno za staroslavensku gramatiku (Kuljbakin), jer je kritički izdan kompletan tekst u ćirilskoj transliteraciji, uspoređen s grčkim tekstom, Bolonjskim i Pogodinovim psaltirom, iscrpno obrađen rječnik (svi primjeri svake riječi i svakog njezina oblika s grčkom paralelom) i s dodatkom brojnih (11 tabela) bijelo-crnih snimaka. Pretisak tog Severjanovljeva izdanja priredio je g. 1954. Seminar für slavische Philologie der Universität Graz u svojoj seriji Editiones monumentorum slavico-rom veteris dialecti (fotomehanički pretiskao Akademische Druck- u.

Verlagsanstalt Graz). Pretisak ipak nije potpun, kako to izdavač kaže (»Unveränderter Nachdruck der 1922 in Petrograd erschienenen Ausgabe«.), jer mu nedostaju tabele sa snimkama.

Međutim i nakon Severjanovljeva izdanja ostala su otvorena neka pitanja oko Sinajskog psaltira. Npr. pitanje paleografske karakteristike rukopisa i s tim u vezi pitanje koliko je ruku pisalo spomenik. Upravo o broju pisara mišljenja su podijeljena: Severjanov razlikuje najmanje 14 prepisivačkih ruku, Geitler tri (najviše šest), Jagić dvije (možda i više) itd. Severjanov je svoje mišljenje osnovao na fotografijama čitava Psaltira koje je načinio Benešević za vrijeme svog studijskog boravka na Sinaju g. 1907. (za Otdelenie ruskogo jazyka i slovesnosti Akademii nauk). Da bi pomogli paleografskim, lingvističkim i drugim potrebama znanosti izraelski slavist Moshé Altbauer i Makedonska akademija nauka i umjetnosti predali su javnosti fototipsko izdanje čitava Sinajskog psaltira.

Knjiga sadrži Altbauerov opis rukopisa (V—XVI), tri tabele snimaka u boji (ff. 124^v, 109^v—110^r; 122^v—123^r, 159^r redak 11—22 i 131^v redak 14—23), fotografije kompletnog spomenika (177 folija, str. 3—356) i doatak (str. 359—360).

Altbauer je u uvodnoj raspravi opisao rukopis i osvrnuo se na dosadašnju literaturu o Sin. ps. i slavenskom psaltiru uopće. Kompliciran grafijski problem bili su za prijašnje izdavače (Geitlera i Severjanova) poluglasovi. Geitler je upravo drastično griješio u transkripciji poluglasova (v. K u l j b a k i n, Poluglasnici u Sinajskom psaltiru, Južnoslovenski filolog V, 1925, str. 69—82). Po Altbauerovu mišljenju razlog je tome između ostalog i to što je ponegdje crnilo ušlo u male kružice slova »jor«, a ponegdje je izostavljen kružić ili petljica koja ga drži.

Autor se zadržao i na prepisivačima i rekapitulirao sva mišljenja o tome pitanju, a daljnim istraživačima ostavio da na osnovi njegova izdanja prouče paleografske detalje. Tako je već u njegovu izdanju o prepisivačima dao svoje mišljenje H. Lunt ((Addendum, str. 359—360). Zapravo Lunt se tim pitanjem pozabavio već u članku »Ligatures in Old Church Slavonic Glagolitic Manuscripts« (Slavistična revija X, 1—4, 1957, str. 261—263). Tada je proučavanjem tipova ligatura na fotokopijama (i uz pomoć Severjanovljeva izdanja) zaključio da su Sin. ps. pisale četiri glavne i dvije sporedne ruke. U to ga je uvjerilo i proučavanje originala g. 1971. (veljača) u manastiru Sv. Katarine na Sinaju. Lunt dakle misli da su Sin. ps. pisala četiri glavna pisara (A, B, E, G) dok su dva druga (C, D) pisala kratke važnije dijelove, još trojica upisala poneke retke (F, H, I) i naposljetku su dva korektora (J, K) revidirala rukopis. Posao je, po Luntovu mišljenju, bio podijeljen po sveščićima, od kojih su sačuvana 22. Tako je pisar A napisao sv. 1, 7—10 i 17—18 (ff. 1—9, 50—81), 130—145) s tim što je pisar F upisao 79^r/1—8 i 134^r/13—16. Pisar B napisao je sv. 2—4 i dio 5. (ff. 10—39); pisar C dva folija od sv. 5. i prva dva od sveska 6. U šestom sv. pojavljuju se tri ruke: C (42—43), D (44—46^r/4) i E (46^r/5—49). Po Luntovu mišljenju 5. i 6. sv. trebao je napisati pisar B, ali kad to nije učinio, posao su obavili oni koji su taj čas bili slobodni. Pisar G napisao je sv. 11—16 (ff. 50—129) s tim što je druga ruka (H) napisala 113^v i 96^v/14—21 i treća (I) 98^r/15—21. Pisar E kompletirao je sv. 6.

i posljednja četiri sačuvana svešćića (ff. 146—177). Pisar J dodao je izostavljene retke (150^r/21—22) na dnu stranice, dok je K obavio malu korekciju (159^r/18, 159^v/3—6).

Kao što smo već rekli, želja je izdavača fototipskog izdanja Sin. ps. bila da tekst prezentiraju i z v o r n o, tj. u što autentičnijem obliku kako bi se u prvom redu paleografima pružila mogućnost da riješe složenu grafijsku problematiku najstarijeg slavenskog prijevoda psaltira i, zavisno o njoj, da se riješi lingvistička problematika, napokon da se povjesničarima slavenske umjetnosti pruži građa za komparativna istraživanja, jer je rukopis zbog svoje (premda jednostavne) dekoracije zanimljiv. Stoga — kaže Altbauer — fotografije u načelu nisu retuširane.

No da li je ovim izdanjem znanost dobila ono što je bila želja izdavača? Mislimo da se ta želja nije u potpunosti ostvarila. Čitava knjiga otisnuta je (u knjigotisku) na finom bijelom kunstdruk-papiru. Fotografije su u naravnoj veličini izvornika otisnute dvobojno: na podlozi svjetlosmeđeg tona (koja bi imala imitirati pergamenu) crna slova različitih nijansa (nijanse su različite i u originalu), dok su tri priloga (u uvodnom dijelu) otisnuta višebojno. Na financiranju toga skupo opremljenog izdanja sudjelovali su Makedonska akademija nauka i umjetnosti i Humanistički fakultet Jeruzalemskog sveučilišta. No i uz tako luksuzno izdanje čiji se knjigotisak veoma lijepo doimlje, paleografi će se za analizu morfologije slova morati obilno služiti tehničkim pomagalima, jer fotografije (osobito nekih listova) nisu dovoljno jasne i oštre. Čak je mnogo oštrija i jasnija ona jedina snimka u Geitlerovu izdanju iz g. 1883. (kada su tehničke mogućnosti veoma zaostajale za današnjima), kao i ona u Vajsovoj »Paleografiji« iz g. 1932, pa i snimke u pojedinim staroslavenskim čitankama. Šteta je što se izdavač nije odlučio za faksimilirano izdanje u boji, posebice stoga što je original siromašan bojama i ukrasima. Danas »crna umjetnost« ima upravo čudesna ostvarenja na području faksimiliranih izdanja rukopisa, koji doista maksimalno nadomještaju originale (usp. npr. sjajna izdanja rukopisa nakladne kuće Akademische Druck- u. Verlagsanstalt u Grazu, serija *Codices Selecti*, izdanja Otta Harrassowitza u Wiesbadenu i dr).

Anica Nazor

STUDIA PALAEOSLOVENICA, Československá akademie věd, Praha 1971. Vědecký redaktor akademik Bohuslav Havránek, recenzent prof. dr. Karel Horálek, drsc., člen korespondent ČSAV. Str. 420 + 1.

Ovaj reprezentativni zbornik čehoslovačke akademije posvećen je 70. godišnjici života istaknutog češkog slavista Josefa Kurza. Trebalo je čekati Kurzov jubilej da bi svjetska paleoslavenistika dobila ovako vrijedno izdanje, jer nakon Slovanskych studia, posvećenih prof. J. Vajsu (1948. g.) nije bilo prilike da se na jednom mjestu sakupi i izda toliko značajnih istraživačkih rezultata.

»Studia palaeoslovenica« su po vrijednosti priloga, ne samo po popisu učesnika, međunarodni zbornik: sadrži 49 znanstvenih radova eminentnih

SLOVO

22

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA U ZAGREBU

ZAGREB 1972

S L O V O

ČASOPIS STAROSLAVENSKOG INSTITUTA
»SVETOZAR RITIG«

Izlazi 1 put godišnje

UREDNIŠTVO: 41103 ZAGREB, DEMETROVA 11
ODGOVORNI UREDNIK: VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ

BR. 22

Za redakcioni odbor
uredio
VJEKOSLAV ŠTEFANIĆ